

21. 8438/ч.

Закордонне бюро Української Радикально-Демократичної Партії

136732/ч.

116

Бюлетень ч. 4

Видання неперіодичне

1930

U. 8438/4

ЗАКОРДОННЕ БЮРО

УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ.

В І Д Е Т Е Н Ь.

Ч. 4

Липень 1930.

136732/

2

М.Славінський.

ПРОЦЕС 45-ТИ.

/Уривок з доповіді/.

Про нього треба багато думати, його треба вичувати, але говорити про нього тяжко. Юридична сторона процесу? Не знаю, чи єсть вона в ньому, - більшовицькі правні розуміння - це щось таке, що його годі зрозуміти не більшовицьким людям. Процес просто був публічною інсценірою, де московські люди, - хоч і говорили деякі з них українською мовою, - хотіли виявити свою наче б то непереможну силу на Україні, хотіли скомпромітувати українську інтелігенцію, церкву й селянство, а з ними й ту творчу національно-державну й політичну ідею, що виростає з цього циклу подій української революції, прибравши своє втілення у формі УНР, - Української Народньої Республіки. Зробити це більшовикам не пощастило...

Не буду й не можу тут давати оцінку поведінки підсудних та міру провокації, що її можна виявити в цій справі. Це все дуже неясні і невикордані для нас на сьогодні речі. Вони навіть користуватися всіма зізнаннями підсудних, бо не знати, з якою метою говорили вони про ті чи інші факти та ідеї. Наприклад, - всі кажуться, як один, без оговорок. Що це за каяття? З переляку? Ні, бо на процесі-не підсудними-засвідчено, що такі люди, як, скажемо, Бфремов, страху не знають.

Далі, - підсудні відповідають на все, ставлять, - з їх же слів, - над "і" одну, дві і три крапки, говорять до країв, до кінця. Для чого? Суду і більшовикам і без того все відомо. Більше того, - підсудні визнають за собою більше вини, ніж од них вимагають, - і навіть прокуратура припиняє ті визнання. А втім - на цілому процесі не подано ні одного чинного факту, і ціла справа точиться у площині виключно ідеологічній.

Тому в дальшому обмежуюся лише промовами більшовицької прокуратури та так званого громадського обвинувачення. Ті промови дають нам вичерпану характеристику сучасного становища на Україні. Картина така: на нашій батьківщині переходить зараз перманентна революція, а то - фізична, економічна, національна і ідеологічна. Стоять одна проти одної муром дві сторони.

О д н а - це експозитура Москви, комуністична партія більшовиків України, що складається з москвинів, жидів та почасти з відданих мажоресів, підтримана до певної міри бюрократизованим пролетаріатом, розбещеним і здеморалізованим, національно - майже цілком не українським. На стороні цієї сторони стоїть розташоване на Україні військо - регулярне та загони ДПУ - так само майже цілком національно не Українське.

Д р у г а сторона - це українська інтелігенція та українське селянство. Інших громадських верств там, не рахуючи робітництва, зараз фізично немає.

45 - це не вони самі, це - ідеологічна голівка українського народу, яку треба знищити. Але поза ними єть сотні й тисячі інших, які також підлягають знищенню в боротьбі. 45 - нищили на показному процесі, інших нищать без тієї процедури. Митрополіт Василь Липківський та 6 єпископів - зараз у Соловках; на Україні - за два чи три останні місяці виконано 1.600 смертних кар, а скільки їх залишилось невідомих! Сюди же треба додати вайки й потяги в селянами, висланими до Сибіру та де-інде.

Більшовицька сторона працює судами, вигнаннями, террами та розстрілом. Українська - окопалася в наукових установах, у церкві, школах, в коопера-

ції, в селянстві, у повстанських організаціях.

Встановився абсолютно єдиний український фронт, - совітська прокуратура не вміє знайти відмінні між повстанцем та членом Академії Наук, між святителем та гайдамаком. І над тим фронтом має єдиний прапор - прапор Української Народньої Республіки. В центрі того фронту - рад.-дем., по старому с.-ф., зліва - с.-д. та с.-р., справа - гетьманці і фашисти. І всі вони під тим прапором - індивідуальної власності, політичної демократії, національної, незалежної, Української республіки.

Тим самим незвичайно яскраво встановлений на процесі самими ж більшевиками несподіваний для них та цілком природний для нас факт, а саме: політичні лінії української сторони там на батьківщині ті самі, що й лінії переважної більшості української еміграції. Інакше воно й бути не могло. Бо ж наша українська революція, в відміню од московської, має на собі не тільки соціальні, але й державно-національні риси. Ми вийшли за кордон не тому, що ми були проти соціальних вимог нашого народу, як то сталося з переважною більшістю російської еміграції, а тому, що ми боронили як раз народні - не тільки соціальні, але й національно-державні змагання і досягнення. Тому то ми не одірвались од свого народу на еміграції, а - коли це можливо - ще тісніше злилися з ним в єдиній боротьбі і по тих самих політичних лініях...

Процес 45 - чергова фізична перемога совітів, але ідеологічно - це їх велика поразка. Це зрозуміли на процесі самі більшевики, і прокуратура їхня примушена була навіть взятися до несподіваних заходів. У найбільшу вину 45 вона ставила, - сміху гідна річ, - те, начеб то підсудні були проти української самостійності, а змагалися до федерації, - навіть з Москвою! Такий те був суд, - єфремів проти української суверенності?!

-----o-----

УКРАЇНЬКА ПАРТІЯ СОЦ.-ФЕД. І ПРОЦЕС СВУ.

Вважаємо потрібним подати де-які пояснення й спростовання фактів, які неправдиво й тенденцій-

но, для дискредитації партії у національній opinio, фігурували на процесі СВУ.

Партію с.-ф. увесь час звали на процесі "українськими кадетами"; однак, партія була значно більше радикальною і демократичною, ніж російські кадеты /конституційні демократи/, бо в соціальному програмі своєї партія с.-ф. наближалася до партії с.-д., приймаючи програму-мінімум останньої, а в національному - стала на ґрунт самостійності України.

Федералізм партії с.-ф. розумівся подвійно: 1/ як організація Української Народньої Республіки на засадах не централізму, а федерації поодиноких земель на основі як найширшого місцевого самоврядування. В цьому сенсі партія продовжувала традиції М. Драгоманова; 2/ федералізм на зовні, з іншими державами, передумовою мав самостійність Української Народньої Республіки, яка в майбутньому мала б увійти, як самостійна держава, у федеративний зв'язок з іншими державами. У цьому відношенні партія стояла на традиціях Кирило-Методієвського Брацтва, модифікуючи, однак, "всеславянську федерацію" того Брацтва федерацією пан-європейською. Що ж до біжучого моменту, то федерація з Великоросією зовсім виключалась, а приступлено було до здійснення /договір в Доном, Білорусь, Кубань/ федерації, скерованої проти Великоросії і московських окупантів України.

В справі участі партії с.-ф. у гетьманстві ському уряді треба відрізнити такі моменти: 1/ в перших же днях після гетьманського перевороту /з 29.IV і пізніше/ відбувалися наради українських партій /с.-д., с.-р., с.-ф./ переважно членів Центральної Ради, в ател'є небіжчика П.І. Холодного. В одному з цих, звичайно таємних засідань була подана від гетьманського уряду до українських кол пропозиція - обсадити своїми людьми чотири міністерства. Винниченко, какучи, що це можуть зробити с.-ф-и, висловився: "Хоч з чортом, аби була Україна". Партія с.-ф. завадила від с.-р. їхньої апробації на вступ до гетьманського уряду на письмі, що за скорістю подій не було виконано, хоч с.-р-и на те погодилися. Однак, ця згода українських партій на вступ до гетьманського уряду партії с.-ф. зустріла тоді відоме німецьке "zu spät",

яке остаточно пояснюється не дійсним запізненням українців, а скорше впливами російського оточення гетьмана. 2/ Значно пізніше, коли вже організувався Національний Союз, представники партії с.-ф. увійшли в склад гетьманського уряду не тільки за згодою, а й по вимозі Національного Союзу. 3/ За часів гетьманського панування і під кінець його Ц.К. партії с.-ф. ставився рішуче негативно: а/ до формувань на території України під протекторатом гетьмана добровольців та польських легіонів; б/ до розформувань українських військових частин з бувших полонених у Німеччині і Австрії та до розформувань галицьких військових частин. Ц.К. партії с.-ф. прихильно ставився до повстань проти гетьмана, осуджуючи зокрема діяльність гетьманських карних експедицій та гетьманської варти, які терористичними методами переводили справу реставрації великопанських маєтків.

Партія с.-ф. поставилася толерантно до німецького війська, яке було приведено на Україну Центральною Радою. Після гетьманського перевороту аж до кінця гетьманської влади партія с.-ф. не мала зв'язків з німцями. Про "петлюрівсько-німецький терор" не можна говорити, хоч би вже через те, що Симон Петлюра за часів гетьмана й німців сидів у в'язниці і, явна річ, ніякого терору не міг робити.

У відношенню до поляків партія с.-ф. поставилася з повним задоволенням до тих меж, які були установлені поміж Українською Народною Республікою й Польщею Верестейським договором /етнографічні межі/. Прийняла з задоволенням факт прилучення Західної Области Української Народної Республіки / Галичина й Буковина / до Української Народної Республіки на початку 1919 р. У дальших відносинах до Польщі уряду Української Народної Республіки партія с.-ф. брала участь поруч з іншими українськими партіями. Провізоричний договір уряду Української Народної Республіки з Польщею, викликаний військово-стратегічними необхідностями, не мав того значіння, яке йому тенденційно було надано на процесі, бо з боку Совітської Росії, с.-то головного обвинувачувача на процесі СВУ, на основі пізнішого Ризького договору, було уступлено Польщі значно більші території України і при то-

му дефінітивно.

Проминаючи де-які дрібні спростовання /як, напр., Товкач не був членом Ц.К. партії с.-ф./, ми можемо наприкінці зауважити, що партія с.-ф., відігравши значну роль в українській національній революції, як це виходить ясно з процесу СВУ, у своїй діяльності не відходила від свого національного й соціального програму, побудованого на давній традиції визвольної боротьби України, і провадила свою діяльність у консолідації з іншими партіями й державними організаціями Української Народньої Республіки.

-----o-----

ТЕЗИ ДОКЛАДІВ НА КОНФЕРЕНЦІЮ ЧЛЕНІВ Ц.К. УРДП. ^{x/}

І. Доклад К.А. Мацієвича: "Сучасне становище на Україні та на еміграції".

1. Сучасне становище на Україні в найбільшій, як коли то будь, степені характеризується обгостренням протилежностей поміж існуючим окупаційним московсько-більшевицьким режимом та волею, прагненнями і інтересами українських народніх мас та свідомого українського громадянства.

2. Всі відомости, які отримуються з України як з безпосередніх джерел, так і з джерел большевицьких свідчать про те, що період більш-менш пасивного відношення до окупаційного режиму знову змінюється періодом активної боротьби і то в самих її різних формах: а/ персонального й організованого терору; б/ організації повстанських відділів і ширення повстанського руху; в/ зростання конспіративних опозиційних та революційних організацій серед всіх верств населення і особливо серед молоді; г/ саботах і свідомому та несвідомому розпоряджень уряду й просякнення цього саботажу навіть в кола офіційних чинників; г/ зростання національної свідомости навіть в таких колах, які до цього часу залишалися по-за межами національного

x/ Закордонне Бюро подає ці тези в порядку дискусійному.

руху; д/ свідеме й активне симпатизування до народів Західньої Європи та до своїх ближніх сусідів, як можливих спільників у боротьбі з окупациєю.

3. Всі ці явища, викликані в сучасній дійсності органічним зростанням національно-державного руху, що має початок в українській революції, разом з тим являються відповіддю на той новий натиск окупаційного режиму, що має метю ліквідацію всіх українських надбань як в сфері державній, політичній, так і культурній.

Большевики за останній рік провадять на Україні постійно і рішучо політику:

а/ нищення інтелігенції, свідомством чого являються процеси - 45, українських агрономів, інженерів і т.п.;

б/ нищення творчих сил селянства та руйнування його матеріального добробуту шляхом примусової колективізації;

в/ переслідування народньої релігії і знищення Автокефальної Церкви;

г/ скорочення державної автономії і руйнування самостійних міністерств;

д/ концентрації на Україні окупаційних військ, повертаючись до методу середньовічних драгонад;

е/ колонізації України різними елементами як хліборобськими, так і міськими промисловими.

4. Боротьба, яку провадить український нарід тепер на всьому терені України, з відновленою енергією відбувається в умовах важкого економічного становища нашої батьківщини, зруйнованої злочинною політикою окупантів, які привели знову до:

а/ скорочення посівної площі, зв'язаного з примаром голоду,

б/ небувалого зростання безробіття,

в/ всебічного товарового голоду та промислової депресії.

Тим часом, не зважаючи на всі ці тяжкі умови, перевага в боротьбі все більше схиляється на бік українського визвольного руху, як про це може свідчити капітуляція окупантів та багато позитивних ознак про зміцнення нашого руху.

5. З приближенням моменту рішучої боротьби ми спостерігаємо на Україні всі ті ознаки як найширшого об'єднання всіх живих сил міста й села, яке

характеризувало початок нашої революції. До боротьби з окупацією однаково стають представники інтелігенції всіх напрямів, в тим числі навіть з комуністичної партії, міського населення, робітництва, селянства, духовенства, і це в найбільшій мірі характеризує її майбутній остаточний успіх.

6. Як процес 45, так і всі інші відомості свідчать про те, що найбільш широким визнанням та глибшими народними симпатіями користується концепція УНР з її європейсько-західним напрямком політики та послідовним народоправством.

7. Що-до української політичної еміграції, то і тут ми спостерігаємо процес консолідації всіх її творчих сил, позитивним наслідком якої являється утворення Головної Еміграційної Ради. Цілком зрозуміло, що при тій політичній розбіжності, якою визначається наша еміграція також, як і всякі інші, процес цей є далекий свого кінця, але й тепер уже ясно зазначився основний його напрямок по лінії УНР, яка фактично являється тим ідейним та провідним центром, що твердо тримає прапор незалежної України і веде за собою головні кадри та маси еміграції. Всі останні політичні течії являються лише опозиційними до цієї основної і наколи б вони усвідомили себе краще, як опозиційні, позбувшись негідних та хитких методів поборювання УНР при допомозі ворожих незалежності української сил, то їхня позитивна роль в сучасному державному будівництві України виступила б з більшою чіткістю, як це мається тепер.

8. Зважаючи це все, р.-д. партія, як носительниця та виразниця ідей безкомпромісного народо-правства та послідовної європеїзації українського державного, політичного й суспільного життя, для біжучого моменту з одночасовою активізацією своєї політично-суспільної праці, особливо на терені Великої України, проголошує такі гасла:

1/ Установчі Українські Збори, як основне домагання сучасної визвольної боротьби з окупаційним режимом.

2/ Підтримування всіма своїми силами Державного Центру УНР, як спадкоємця Української Влади і носія прапора Незалежної України та керівника визвольної боротьби.

3/ Організація революційних комітетів на те-

рені України з об'єднанням в них всіх визвольних елементів населення - інтелігенції, селянства та робітництва з метою утворення центрального комітету, який явився би по згоді з центром УНР тимчасовим революційним урядом України.

4/ Від уряду УНР, революційного комітету та Установчих Зборів партія має домагатися: а/ послідовного народоправства з гарантією всіх громадянських свобод, б/ встановлення європейського типу суспільно-економічного ладу, заснованого на модерній власності на землю та засоби продукції, в/ відновлення засад європейсько-християнської культури.

II. Доклад В.О. Гловинського:
"Ідеологічна база партії".

1. В сучасному політичному житті різних країн ми спостерігаємо два роди політичних партій. Одні з них - загально-національні, що захищають інтереси цілої нації і що відрізняються одна від одної лише ідеологічними розходженнями що-до розуміння інтересів нації; другі - ставть виразно на захист інтересів однієї якої-будь класи суспільства - це партії класові.

2. Різниця поміж цими двома родами партій не така вже велика, як це здається на перший погляд: в процесі практичної роботи партії першого роду дуже часто ставть на захист інтересів певних означених груп суспільства, вербуєчи в такий спосіб серед них своїх прихильників; партії другого роду, особливо коли їм доводиться стати у державній кермі, примушені перебудовувати програм своєї чинності в напрямку розуміння і захисту інтересів цілої нації.

3. Наша партія належить до партій першого роду - загально-національних, надкласових. Ми вважаємо, що інтереси огромних окремих груп чи клас суспільства не тільки що не знаходяться в непримиримому протиріччі; навпаки, ці інтереси тісно пов'язані між собою взаємною залежністю. Тому не класова боротьба, лише класовий мир, мирне співжиття і співпраця класів є залогом добробуту цілої нації, а значить і всіх класів, що її складають; навпаки акцентування класових інтересів, які май-

же завжди розуміються егоїстично і коротковоро, іде на шкоду як цілому - нації, так і її окремим складникам, а значить на шкоду тій самій класі, що ці інтереси виставляє.

4. Тому наша партія може мати базу серед різних верств і класів української нації; її прихильниками будуть всі ті, хто поділяє ідеї здорового демократизму і поступової еволюції і хто переконаний в можливості гармонійного задоволення інтересів усіх суспільних груп, коли на перше місце будуть поставлені інтереси цілого - Нації і Держави.

5. Партія підкреслює велике, що все зросло, значіння в житті нації і держави професійно-творчої інтелігенції /інженери, лікарі, професори, вчителі, службовці і т.ін./. Будучи переконані в тому, що інтереси цієї інтелігенції завжди тісно пов'язані з інтересами загально-державними і загально-національними, ми повинні як найширше притягувати в ряди нашої партії представників професійної інтелігенції і захисту її інтересів, відповідному забезпеченню її ролі і значіння в житті держави уділяти як найбільшу увагу.

6. Веручи же під увагу, що 80 % укр. нації складає селянство, яке являється головним резервуаром, що постачає духовні й матеріальні сили цілої нації, ми мусимо і серед селянства шукати ті елементи, на які б могли опертися в нашої майбутній політичній роботі. Рахуючись з відмінними умовами життя селянства, з його специфічними інтересами, які пов'язані з с.-г. продукцією, ми повинні поставити собі завданням ці інтереси і ці умови брати під увагу. Ми не передрішаємо тут ті форми, в яких мав би виявитися цей організований зв'язок партії з селянством /окремі селянські філії - підпорядковані загально-партійному провоту - чи окрема секція при Ц.К./ в нормальних політичних умовах. Тут на еміграції бажано було б створення окремої селянської секції при З.Б. для теоретичного розроблення дотичних питань.

7. Приймаючи під увагу швидкий зріст укр. міста і зокрема робітничої класи, наша партія повинна поставити собі аналогічне завдання і що-до робітництва. Ми переконані в тому, що і в робітничих колах є багато елементів, незасліплених нездоровими гаслами класового антагонізму і класової бо-

ротьби.

8. Висловуючи на перший план основні гасла нашої партії, підкреслюючи, як основний елемент нашої платформи її надкласовість, проповідуючи класовий мир і співпрацю класів, наша партія може розраховувати на широку підтримку мас укр. населення, особливо в наслідок тієї реакції, що її викликав більшевизм, загостривший класову боротьбу до нечуваних розмірів.

-----o-----
П.І.ХОЛОДНИЙ.
/посмертна згадка/.

7 червня у Варшаві помер після тяжкої хвороби один з видатніших членів р.-д. партії, славний укр. громадський діяч, маляр і вчений П.Холодний.

Небіжчик належав до того покоління українців, яке винесло на своїх плечах найтяжчі моменти укр. відродження, яке провадило укр. праця в ті часи, коли виявлення приналежності до укр. руху вважалося важким політичним злочинном, яке пережило першу революцію і злобну реакцію після неї і яке на решті явилось найактивнішим чинником великої укр. революції.

Покійний був типом природнього органічного українця, який по-за межами укр. стихії не бачив місця собі на землі. Вся його праця громадська, містецька, наукова являє з себе органічний синтез всього укр. своєрідного таланту, що характеризував найдрібніші вияви його праці.

Коли б покійний належав до якоїсь іншої нації, то він був би світово-відомою людиною. Так саме в умовах життя іншої нації він ще довго продовжував би свою надзвичайно багату, різносторонню творчість, бо вмер він в 54 роки, себ-то в розквіті сил, таланту й життєвого досвіду.

Зломивши його сла доля укр. трагедії останнього десятиліття, яка так багато жертв узяла від укр. громадянства взагалі і від нашої партії зокрема.

Смерть П.Холодного є одна з найбільших наших жертв, і пам'ять його житиме вічно серед всіх, для кого укр. відродження та укр. незалежна державність являються імперативними вимогами життя.

М.

З ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРУП.

П р а з ь к а г р у п а. На протязі весни цього року Празька група відбула 5 засідань /одне спільне із Закордонним Бюром/.

На засіданню 15.III. було заслухано доклад О. П. Наріжного на тему-"Тактика УРДП в звязку із сучасними подіями на Україні". Сучасний момент на Україні докладчик оцінював, як дуже важливий. На його думку, колективізацію укр. селянства, переслідування укр. автокефальної церкви та нищення укр. культурних сил треба розглядати, як новий наступ Москви проти всього українського. З огляду на все це докладчик закликав партію р.-д. до активізації нашої визвольної боротьби. Після дискусії було ухвалено одностайну резолюцію, передану до Зак. Бюра з проханням передати її на майбутню Конференцію членів Ц.К. Окрім того, було висловлено побажання, щоби згадана резолюція була надрукована в "Бюлетені" Зак. Бюра.

На засіданню 25.III. було заслухано другий доклад О.П. Наріжного на тему - "Відношення УРДП до УСДРП", в якому докладчик, спираючись на різні виступи й заяви лідерів УСДРП, піддав гострій критиці відношення укр. соціал-демократії до укр. національної справи. Запропоновану докладчиком резолюцію було ухвалено передати до Закордонного Бюра з побажанням прийняти її, як матеріял для вироблення більш стислої і конкретної резолюції про відношення партії Р.-Д. до УСДРП.

На засіданню 3.V. А.І. Яковлів зробив доклад про процес Союзу Визволення України в Харкові й подав аналіз вироку Суду. На пропозицію докладчика група висловила побажання, щоби Зак.Бюро з приводу процесу СВУ ухвалило іменем УРДП резолюцію, в якій були б спростовані ширені на суді наклепи на УРДП та була б виявлена уся провокаційна основа цілого процесу СВУ. На цьому ж засіданню Було ще заслухано інформаційний доклад О.Я. Шульгина про міжнародні справи, в якому докладчик особливо підкреслив успіхи укр. пропаганди за кордоном за останній час /Унія Т-в для Ліги Націй, Ліга для охорони прав людини й громадянина та ін./

П о д е б р а д с ь к а г р у п а. 21 травня ц.р. Подєбрадська група влаштувала доклад проф. М.Славінського на тему - "До сучасного моменту". На цей доклад були запрошені численні представники Подєбрадської колонії. Уривок з докладу подаємо в сучасному бюлетеню. Крім питання про Харківський процес, докладчик зупинився на загальній оцінці сучасного становища на Савітській Україні; подав яскраву характеристику двох революцій, що відбуваються на терені України з 1917 р. - большевицької і національно-української; зазначив, що ті звязки, які тримали Україну в єдиному цілому з Московщиною, вже остаточно знищені, і висловив певність, що при неминучій катастрофі большевицького режиму Україні буде легко "відв'язатися" від Москви. Але це відірвання - психологічного порядку, і докладчик в дальнішому зупиняється на методах політичного відірвання від Москви і на тих факторах, що мають відіграти роль в цьому процесі: уряд УНР, політичні партії, організоване громадянство.

З червня відбувся на чергових зборах партії доклад Є.Гловінського - "Економічна політика", з циклу докладів, присвячених платформі партії. Докладчик, підкресливши релятивність положень партійної платформи щодо економічної політики, зокрема зупинився і дав аналіз двох основних засад цієї платформи - змагання до найбільшої продукції і вимоги найоправедливішого в сучасних умовах розподілу. Охарактеризувавши економічну політику партії, як політику "поміркованого інтервенціонізму", докладчик зазначив ті межі, що відділяють партію р.-д. од інших в царині економічної політики і підкреслив, що ті засади, які ставить партія, можуть бути здійснені лише в умовах класового миру і співпраці всіх верств суспільства.

-----o-----

James Bryce Modern Democracies - ЧЕСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД - *Moderni demokracie* Прага. 1926. ВИДАННЯ "Orbis".

Два великих томи: I-ий - 540, II-ий - 700 сторінок. Написав їх відомий англійський політик, міністр, довголітній член палати депутатів і палати

лордів. Написав на підставі своєї політичної практики, на підставі численних мандрівок по англійських домініях та З'єднаних Держав Північної Америки, себ-то по країнах новітньої демократії. Книга ця - наслідок праці цілого життя, підсумок багатого досвіду і спостережень. Видано її р.1921, за рік до смерти автора.

Систематично й науково досліджує автор інститути поодиноких демократичних держав, вказує переваги і хиби окремих демократичних заряджень і на підставі порівняльного методу робить узагальнені висновки.

Книга ця на сьогодні - найповніший і дійсно глибокий, науково продуманий твір, присвячений демократичній державі.

В першому томі Брайс подає загальні уваги щодо демократичної влади. Накреслює демократичний розвиток демократії й теоретичні засади, на яких побудована демократія; окремо говорить про головні постуляти демократії: свободу й рівність. Потім дає нарис відношення демократії до виховання, релігії, оцінює роль преси, партії, місцевої самоуправи, традиції і суспільної opinio. Такий зміст I-ої частини його книги.

Частина II присвячена деяким демократіям в їхній чинності.

Окремо трактує Брайс старовічні республіки Греції й сучасні республіки Південної Америки. Найбільшу увагу він присвячує справжнім демократіям сучасності: Франції, Швейцарії, Канаді, З'єднаним Державам, Австралії, Новій Зеландії. Детально розглядає історичне виникнення демократичних установ, особливостями кожної демократичної системи в зв'язку з особливостями історії даної країни і з характером кожного народу. Вибір тих країн, нарис демократичних установ, яких автор дав у своїй книжці, зроблений ним свідомо. Він узяв дві старі європейські демократії - Францію і Швейцарію, дві новіші держави західної півкулі - З.Держави й Канаду і дві південної півкулі - Австралію і Нову Зеландію. Ці дві останні держави є наймолодшими демократіями світу і, крім того, в них якраз більше за інші держави поширився обсяг державної чинності на нові ділянки суспільного життя. Бражає, що автор, англієць з походження, не дає нарису демократії власної країни, яку він, як довготривалі політик, здається міг би знати найкраще. Брайс

пояснює це в такий спосіб: "Жадний британський громадянин, каже він, а особливо той, що брав сам чинну участь в політичному житті на протязі 40 років, як член законодавчих зібрань і міністерств, не може надіятися, щоби його вважали за безстороннього, хоча би він найсвідоміше намагався ним бути".

Змаганням до об'єктивності просякнутий цілий цей твір. Великий апологет демократії, він не боїться вказувати її вади й хиби, і це особливо яскраво виступає в 3-ій частині його твору /II том/, де він підводить загальні підсумки своїм спостереженням. Дуже характерна для його об'єктивності оцінка того, що зробила демократія для людства: "Демократія не виправдала пророкувань і своїх приятелів і своїх ворогів. Не принесла де-яких добрих наслідків, що їх чекали її прихильники, але не наробила й того лиха, про яке казали її противники. Коли оптимісти переоцінили її моральні впливи, то песимісти недооцінили її практичну зручність. В демократії повторюється багато негативного, що було і за других форм державної влади, хоч і в інших формах, а ті нові вади, що вона привнесла з собою, менші за ті, які вона усунула".

Підсумки Брайса що-до демократії такі:

1. Демократія утримує суспільний порядок, забезпечуючи при тому особисту волю кожного громадянина.

2. Вона має таку саму добру організацію державної справи, яку мали й інші державні форми.

3. Її законодавство має на оці добро бідніших верств значно більше, ніж законодавство інших влад.

4. Вона не являється ні непослідовною, ані невдячною.

5. Вона не послабила патріотизму і не зменшила мужності.

6. Демократія рідко коли буває марнотратною, а, як правило, ощадною.

7. Вона мало спричинилася до зліпшення міжнародних відносин і забезпечення миру, не зменшила класового egoїзму, не підтримувала загально-людського гуманізму і не зменшила ненависти між різнobarвними племенами.

8. Не знищила вона корупції, не заборонила шкідливому впливу багатства на державну справу.

9. Не усунула вона страху перед революцією.

10. Демократія не придбала для державної справи достатньої кількості громадян найшляхетніших і най-

здібніших, а все ж таки вона має в цілому ліпші практичні наслідки, ніж влада одної особи /автократія/ чи влада класи /олігархія/, бо усунула багато лиха, яке ті влади несли з собою". /Ст. 579-580/.

Не з усіма цими висновками можна погодитися, але в кожному разі не можна заперечити того, що автор намагався бути як найдаліше об'єктивним і в цих висновках підсумувати те, що він спостеріг на протязі свого довгого віку. "Можна багато закидів робити демократії, каже він в іншому місці, але на всі ці закиди приятелі демократії можуть так відповісти: "А маєте якусь іншу, ліпшу пропозицію?" /Ст. 624/.

На цілому творі Брайса лежить тавро вряків останньої війни, цього страшного лиха, на яке лізли цивілізовані народи світа, народи з демократичним ладом. Звідци його певний песимізм, який він врешті переборює і закінчує бадьорим твердженням: "Не все справдилося, до чого змагали сміливі реформатори, які закликали народ до влади. Але спроба не завела. Бо світ врешті-решт став ліпшим, ніж він був за інших влад, а віра, що він буде ще ліпший, і досі не вмирає". Без віри ж нічого не можна зробити, а надія - це джерело віри. В цілому історичному розвитку аж по сьогоднішній день за кожною зимою розчарування надходила весна радісних надій.

Надія, що завжди поповнюється, є котвою, що тримає корабель, який несе демократію, а цей корабель витримає і ту останню бурю, як витримав багато інших... І доки не зникне Надія, не загине Демократія".

с. 1'.

-----o-----

З М І С Т.

М.Славінський. Процес 45-ти.	Ст. 1
Українська партія соц.-фед. і процес СВУ.	" 3
Тези докладів на конференцію членів Ц.К. УРДП.	" 6
П.І.Холодний./Посмертна згадка/.	" 11
З діяльності місцевих груп.	" 12
Бібліографія.	" 13

-----o-----